

Шестерняк М. М.

кандидат економічних наук, доцент кафедри аудиту
Західноукраїнський національний університет

Копець М.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри аудиту
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Ефективна система державного фінансового контролю є ключовим елементом забезпечення фінансової безпеки держави, прозорості управління публічними фінансами та результативності бюджетної політики. В умовах трансформаційних процесів, реформування публічного управління та інтеграції України до європейського фінансового простору актуалізується потреба у зміцненні нормативно-правових механізмів і вдосконаленні інституційних засад контролю. Саме поєднання якісного правового регулювання та ефективної діяльності контрольних інституцій формує комплексну модель фінансового нагляду, що відповідає принципам доброго врядування, відкритості та підзвітності.

Нормативно-правова база державного фінансового контролю складається з багаторівневої системи актів, що визначають принципи, механізми та порядок здійснення фінансового нагляду. Її фундамент формують конституційні норми, спеціальні закони, бюджетне та податкове законодавство, підзаконні акти, методичні документи суб'єктів контролю.

Відповідно до Конституції України [1], парламент як єдиний орган законодавчої влади уповноважений здійснювати контроль за формуванням і

виконанням Державного бюджету. Конституційні норми визначають принцип розподілу влади, верховенства права, відкритості органів державної влади та підзвітності, що становить основоположне підґрунтя для побудови системи державного фінансового контролю.

Базовим нормативним документом є Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [2], який визначає:

- види фінансового контролю (державний аудит, інспектування, ревізії);
- принципи діяльності контрольних органів;
- порядок проведення контрольних заходів;
- механізми взаємодії між суб'єктами контролю.

Він виступає фундаментом, що поєднує загальні норми бюджетного законодавства з практичними інструментами фінансового контролю.

Бюджетний кодекс України [3] регламентує порядок складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів усіх рівнів, визначає правила фінансової дисципліни, відповідальності та механізми контролю за дотриманням бюджетного законодавства. Норми Бюджетного кодексу мають прямий вплив на організацію контролю, оскільки вони комплексно охоплюють бюджетний процес у всіх його складових.

До важливих актів належать: Закон України «Про публічні закупівлі» [4], який визначає регулювання, моніторинг та процедури контролю у сфері закупівель; нормативи з оподаткування, аудиту, внутрішнього контролю в державних органах; відомчі положення та регламенти, що регулюють діяльність контрольних органів.

Контрольні інституції, зокрема Рахункова палата України та Державна аудиторська служба України, розробляють власні стандарти, методики аудиту, інспектування та звітування, що деталізують процедури, підходи й критерії оцінювання ефективності використання державних ресурсів.

Отже, нормативно-правова база забезпечує узгодженість контрольних процедур, формує загальні правила функціонування системи фінансового нагляду та гарантує правові засади її діяльності.

Інституційна структура державного фінансового контролю охоплює систему органів, які здійснюють нагляд за формуванням, розподілом і використанням публічних фінансів. Кожен суб'єкт має визначені законом функції, повноваження та зону відповідальності.

Рахункова палата України є органом зовнішнього державного аудиту, що діє від імені Верховної Ради України. Вона здійснює: аудит виконання Державного бюджету; аналіз надходжень і видатків; оцінювання ефективності та результативності бюджетних програм; підготовку звітів для парламенту [5].

Закон України «Про Рахункову палату» [6] регламентує її статус, повноваження, порядок взаємодії з урядом і парламентськими комітетами. Особливістю діяльності Рахункової палати є її незалежність від виконавчої влади, що забезпечує об'єктивність здійснюваного контролю.

Державна аудиторська служба України – центральний орган виконавчої влади, який відповідає за внутрішній державний аудит, інспектування, ревізії та аналіз фінансових операцій [7]. Вона виконує такі функції: проведення планових і позапланових контрольних заходів; моніторинг бюджетної дисципліни; оцінювання ефективності використання бюджетних коштів; розроблення методичних документів у сфері державного аудиту.

Регламент її діяльності встановлюється актами Кабінету Міністрів України та власними внутрішніми положеннями.

До системи контролю також входять: Державна казначейська служба України [8], яка здійснює попередній контроль за проведенням платежів, веде облік бюджетних операцій; Міністерство фінансів України [9], яке координує внутрішній контроль у системі виконавчої влади; правоохоронні органи – реагують на виявлені порушення з ознаками кримінальних правопорушень;

органи місцевого самоврядування – контролюють виконання місцевих бюджетів; незалежні аудитори – залучаються у випадках, передбачених законодавством.

Таким чином, інституційне забезпечення формує мережеву, багаторівневу систему взаємодії органів, що забезпечують нагляд за використанням фінансових ресурсів держави.

У практичному вимірі державний фінансовий контроль реалізується через систему механізмів, які забезпечують виявлення порушень, оцінювання ефективності та запобігання фінансовим ризикам.

У цьому контексті ключовими є конкретні інструменти та процедури, що застосовуються органами державного фінансового контролю при виконанні своїх функцій. До основних із них належать:

1. Зовнішній аудит Рахункової палати України. Основні інструменти зовнішнього аудиту включають: аналіз виконання бюджету; аудит ефективності; оцінювання ризиків бюджетних програм; підготовку звітів, обов'язкових до розгляду парламентом.

2. Інспектування та ревізії Державної аудиторської служби України. Вони включають: перевірку фінансово-господарської діяльності; виявлення нецільового використання коштів; зупинення операцій у разі порушень; аналіз причин і наслідків фінансових порушень.

3. Контроль у сфері публічних закупівель. Завдяки електронній системі закупівель запроваджено: моніторинг тендерних процедур; аналіз ризикових операцій; оцінку дотримання підзвітності учасників.

4. Фінансова та бюджетна звітність. Важливим інструментом є стандартизована бюджетна звітність, яка підлягає внутрішньому і зовнішньому аудиту та слугує основою для прийняття управлінських рішень.

На основі аналізу чинного законодавства та проведених наукових досліджень можна визначити основні завдання системи контролю, серед яких:

- 1) забезпечення реалізації фінансової політики держави;
- 2) підтримання збалансованості бюджетної системи;

- 3) виявлення внутрішніх резервів зростання фінансових ресурсів;
- 4) підвищення ефективності використання державного майна і коштів;
- 5) контроль за виконанням бюджетів усіх рівнів;
- 6) моніторинг дотримання законодавства у сфері публічних фінансів;
- 7) оцінювання результативності бюджетних програм;
- 8) профілактика фінансових порушень;
- 9) забезпечення якості бухгалтерського обліку та звітності;
- 10) підвищення фінансової дисципліни та відповідальності посадових осіб.

Ці завдання відображають сучасний комплексний підхід до фінансового контролю, який орієнтований не лише на виявлення порушень, а й на превенцію, аналітичну оцінку ефективності та стратегічну підтримку державного управління.

Нормативно-правове та інституційне забезпечення державного фінансового контролю в Україні створює системну основу для ефективного управління та нагляду у сфері публічних фінансів. Українська модель фінансового контролю ґрунтується на поєднанні чітко сформульованого законодавства та діяльності спеціалізованих інституцій, що забезпечують комплексний підхід до оцінювання бюджетних процесів та використання державних ресурсів.

Підвищення ефективності контролю потребує подальшого вдосконалення законодавства, модернізації інструментів аудиту, цифровізації процедур та зміцнення інституційної спроможності контрольних органів. У сучасних умовах фінансовий контроль стає не лише інструментом забезпечення законності, а й важливим чинником зміцнення демократичного врядування, підзвітності держави та довіри громадян до публічних фінансів.

Список використаних джерел

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141), редакція від 01.01.2020 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?utm_source=chatgpt.com#Text

2. Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993 р., № 13, ст. 110, (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 14.06.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>
3. Бюджетний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51, ст. 572), (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 04.07.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
4. Закон України «Про публічні закупівлі» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 9, ст.89), (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 31.10.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
5. Рахункова палата України. *Офіційний сайт*. URL: <https://rp.gov.ua/home/>
6. Закон України «Про рахункову палату» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 36, ст.360), (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 01.01.2055 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>
7. Державна аудиторська служба України *Офіційний сайт*. URL: <https://dasu.gov.ua/>
8. Державна казначейська служба України. *Офіційний сайт*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/state-treasury>
9. Міністерство фінансів України. *Офіційний сайт*. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/>